

Július 13. Antiochiai Szent Margit

(Vértanú szűz; +307; a „Tizennégy Segítő Szent” egyike.)

Legendájában keresztény hite miatt pogány apja eltaszítja magától. Meggyötrik, tömlöcbe vetik, amelyet nagy fényesség tölt be. Kérésére az Úr megmutatja neki a sárkányt. Ember képében jelenik meg újra. Margit üstökön ragadja és a lába elé kényszeríti... Égő fáklyákkal gyötörték, majd vízbe vetették, végül fejét vették.

A gyermekszülő asszonyok segítője. Legendájának olvasása, a könyv érintése csillapítja az asszonyi fájdalmakat. A négy Virgines Capiales (Ágota, Dorottya, Margit, Katalin) egyike; tisztelete hazánkban II. András kereszties hadjárata után lendült fel – a Szentföldről András magával hozta Margit koponyaereklyéjét. Margit a Patrona Regni címet is elnyerte. IV. Béla névmágiából választja – a tatárjárás alatt – újszülött kislányának, a később szentté avatott Margitnak védőszentjéül. Margit a királyok védőszentje, innen öröklí a mi Margitunk is, hogy királyok védőszentje, gyógyítója, s lehet ezért országunk gyógyítója is.

A pozsonyi klarisszák Szent Margit övét őrizték. Gyakran kérték kölcsön az övet fájdalmaik enyhítésére az áldott állapotúak. Freskói a gypűvidéken rendszerint Szent László legendájával együtt találhatók (pl. Gelence, Bögöz, Homoródszentmárton). Az Árpád-korban számos nemzetség monostort alapít tiszteletére, hogy családnak, hadnak magva ne szakadjon. Somlóhegyi kápolnája a szőlőket oltalmazza a viharban tomboló sárkánytól. Mária hét örömeinek tiszteletére hétszer processzióval keresték föl itt a Szent Margit-kápolnát, a határ védelméért. Minden szombaton és újhold-vasárnapokon méceszt vagy gyertyát gyűjtöttek a kápolnában. A XVIII. században Sűmeg népe búcsút járt ide. A Karancs-hegyi Margit-kápolnát Forgách Zsigmond nádor özvegye, Pálffy Katalin építette; ő maga mezítláb szokott ide fölgyalogolni. Az a lány, aki búcsúnapján térden csúszva kerülte meg a kápolnát, megláthatta, hogy majdan ki lesz az ura. A kápolna közelében szentkút található.

A moldvai csángók szerint a sátán (sárkány) művelte jégverés, „nagyidő” ellen Margit a segítség. A baranyai Mogyoród legendájában négyszáz esztendeje, amikor egy lány tehenet őrzött a határban, sárkány támadta meg, de a lánynak volt lelkiereje és a sárkány nyakára lépett. E csodahely Margit-szobrát egy sokác asszony szerint Martin Péter emeltette, akinek Margit nevű rokonát sárkány falta föl. Serdülő korában a sokác asszony is látta itt a sárkányt: feje mint a kígyóé, feje teste a denevére, s nyomában jégeső szakadt. Ha jég verte el a határt, ledöntötték a Margit-szobrot. Később a kéméni templom falába építették a hányatott életű szobrot; nagy szárazság idején a falu öregasszonyai esőért könyörögtek hozzá. A Margit-szobor ledöntése – ha a vihar elverte a határt – sajátos jelenség; korábban Orbán, Flórián és Margit volt az a három szent, akiknek szobrán „leverték”, ha közbenjárásukkal nem segítették meg a hozzájuk könyörgőket. Egy-egy szentnek akármekkora hatalmat is adott a Teremtő Úr, ember-voltuk miatt nem tudtak mindenkor teljes egészében gyarlóságuk fölé emelkedni: ember-létük nyűge és terhe nyomja az ő vállukat is; a gyarlóság teljes hiánya csak az érettünk emberré lett Istent, Jézust jellemezte, s utána a Szűzanya volt az, aki egészen büntelen. A szenteket nem illette imádás, csak tisztelet; segítségüket, közbenjárásukat kértük, hogy – mivel ők már a mennyei boldogságban Istennél vannak – nála szószólóink legyenek, számunkra Istennél olyan kegyelmeket kiesdjenek, melyeket mi – tőle, Istentől távolabb élők – a magunk erejéből nem tudnánk megnyerni. A szentek különösen kedvesek Isten előtt, hiszen Isten azt szeretné, hogy mi is szentek legyünk. „Ti pedig legyetek tökéletesek, amint a ti Mennyei Atyátok tökéletes!” (Mt.5,48). Ezért rendelte a szenteket, hogy életükkel mutassák Jézus Urunk egy-egy tulajdonságának virágzását; mivel ember az Ő teljességét nem képes emberként valósítani, így ki-ki a leginkább rászabott tulajdonságokat képes ha nem is maradéktalanul, de képességeihez mérten „teljesen”, egész élete példájával felmutatni.

Dányban a sárgadinnye negyedik kapálásának „margitolás” a neve.

Július 15. Apostolok osztlása

(A Tridentinum a szakrális néphagyomány világába „számúzte” ezt az ünnepet.)

Franciaországban, Lengyelországban és Belgiumban a XI. századtól önálló ünnepként ülik meg.

Jézus parancsára az apostolok hirdetik az evangéliumot, amint a szentírásban olvassuk: „Nekem adatott minden hatalom a mennyben és a földön. Menjetek tehát, tegyetek tanítványommá minden népet, kereszteljétek meg őket az Atya és Fiú és Szentlélek nevében, és tanítsátok őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek. Íme, én veletek vagyok a világ végéig.” (Mt.28.18b-20). A szenthagyomány szerint, melyről Eusebius (Özséb) történetírása tudósít, az apostolok 12 éven át a zsidók között térítenek, majd Kr. u. 45-ben indulnak távolabbi térítő útjukra: ekkor válnak el útjaik, „oszolnak szét” a világban.

A göcsejiek szerint, ha ilyenkor „főszél” fúj, tavaszra fölmege a búza ára. A németprónaiak hitében zivatar támad e napon, és az utolsó villám belecsap a búzakeresztekbe, az apostolokba. A kilenc zivatar ezután szétoszlik, mindegyik megy a maga birodalmába. Többé nem is kerülnek össze, nem lesz már akkora erejük.

Ekkorra a kévéket be kellett hordani a határból a „kepegyontó”, „keperontó” szél elől, amelyek igen sok esetben tizenhárman alkottak egy keresztet, a tizenkét apostolt megidézve: a tizenharmadik pedig maga Jézus Krisztus volt. (a kepe egyenlő szárú kereszt volt, a búza feje került középre; természet szerint is védve ezzel a gabonát, de a népünk hitében Krisztust jelölő búzaszem védelmét is biztosítva a kéve mutatta apostoloknak, vagyis mindannyiunknak). Ha ezen a napon is a nagyerejű szél kint találta a keresztet, a gazdát dolgára figyelmeztetve „szétoszlatta” azokat.

A középkori magyar egyház ezen a napon áldotta meg az új kenyeret. Szeged környékén a megszentelt kenyérből mindenki egyszerre eszik, amíg csak el nem fogy. Vele sül minden családnál a kolduscipó az újkenyérrel. Sok helyen nem ettek addig a szentelményből, amíg a koldusnak nem adtak cipót. Evés előtt az egész család közösen mondta el a Miatyánkot. Az ormánsági kálmánok a közös úrvacsora vételét gyónásnak, a megáldott kenyeret pedig „gyónókenyérnek” mondják. „Gyónóbúza” a neve annak a búzának, amelyet az asszonyok még csépelés előtt deszkán kivernek. Galambtisztára válogatják; majd talpig fehérben, a maguk szőtte fehér ruhával letakart tálban viszik a papjukhoz. Ebből készül egész évben a „gyónókenyér”. Baranyában az új asszonynak újkenyérig nem szabad a kenyeret megszegnie. Magyaregregyen az új lisztből süttött első kenyeret a gazdaasszony elvitte az anyaszentegyházba, Kárászra és a papnak ajánlotta föl. A szuhafői reformátusok a legszegényebb családnak házról-házra járva szedték össze a lisztet, s István király ünnepére nagy kenyeret süttöttek belőle. Az új lisztből a férjhez menő lány süttötte az első kenyeret Panyolán. Sárán és Telkibányán vagy meghívták egymást az újkenyér megízlelésére vagy küldtek belőle a szomszédoknak. Az új lisztből Biharban „molnárpogácsa” sült a molnárnak. A dúnoki rácoknál, amikor a gazdaasszony először kovászolt az új lisztből, az egész család térdepelve imádkozott körülötte. A mohácsi sokácok az újkenyérből először a kutyának és a macskának adnak. Egy legenda szerint az Úristen az emberek gonoszsága miatt a tövig kalászos búzát ki akarta pusztítani. Péter azonban marokra fogta a végét és megmentette azt a kutyának és a macskának, akik nem tehetnek az emberek gonoszságáról – de az emberek is jól jártak vele. Más történetben régen a búza kalásza a szár egész hosszában végigért. Egyszer, mikor a búzát egy asszony „rosszra használja” (dolga végeztével – jobb híján – testét a búzaszárral „törli meg”), ezért – mivel érdemét elvesztette rá – csak annyit hagy meg az ember számára Isten, amennyi egy marokban elfér.

Homoródvidéken az unitáriusok az újsüttetből vett vacsora után fölsereglettek a közeli Homoródfürdőre, zsoldárokat énekelve, „zsengére” nevezetű ünnepet ültek. Néhány napig ettek, ittak, mulattak, s tüzet is gyújtottak. Göcsejben az első szántás alkalmával az ekekormányra

kenyeret raktak. Palócvídeken az első háború után „kenyeresbúcsúkat” tartottak. A gazda Krasznokvajdán az első tavaszi szántás előtt karácsonyi vagy húsvéti abroszra kenyeret tett az udvaron, s ekéjét fölötté vontatta ki az udvarról. Az ember minden ételmeget tud unni, a legkedvencebb ételét is, de a kenyeret soha, semmikor. A régi ember kenyérében benne volt a szántás-vetés, a cséplés áldozatos munkája, de a dagasztó asszony verejtéke is; a búza áldozata az ember munkája-áldozatával együtt adta a kenyér ízét, értékét: az áldozatból fakadó élet mutatta magát, Krisztus teste, amely így nemcsak a test, de a lélek tápláléka is lett.

A kenyér tiszteletéhez hozzá tartozik – az egész országban –, hogy ha földre esett, föl kellett venni, meg kellett csókolni, mert abban Jézus teste lakozik. „Vegyétek és egyétek, ez az én testem.” (Mt.26,21)

A dagasztás késő este történt, a dagasztóteknőt liszttel szórta meg az asszony, egyenlő szárú keresztet, „igét” rajzolt az aljára. A dagasztott kenyértésztát szalmaszakajtóba szaggatta részekre, az éjszaka méhe hordta ki a hajnalra megkelt kenyeret. A szakajtókból a fölforrósított kemence méhébe került a kenyér, a kenyeret a kemencébe tevő gazdaasszony a belisztezett sütőlapátra is ujjával keresztet rajzolt; a kenyér tetejére tenyere élével vágta az „igét”. Mikor minden kenyér a kemence méhébe került, az előtétre is „igét” formált jobbkezével a gazdaasszony. Akkorra sült meg e kenyér, akkor jelent meg a kemence ajtajában, amikor Boldogasszony kapujában, a Vénusz csillag alatt (Esthajnalcsillag) megmutatta magát a Nap. Mikor a kenyér kivettetett a kemencéből, a gazdaasszony fehér lúdtollal megmosta a tetejét, a kenyér pirosa (felkelő Nap pirosát idézve), illata („Te jószágú Úristen!”) és íze (Jézus Ízus népi neve is ismert!, de nevezték Jédusnak is!, s Jézus állandó jelzője is ez: Édes Jézus) a közénkszületett Istent, Jézust idézte meg. A kemencéből kivett kenyeret házilag szőtt kenyérruhával takarták le (a szövés pedig az asszony lelkének rendeződését hozta).

A kenyeret minden fogyasztás után újra és újra letakarták; meztelen kenyér nem állhatott sehol. A takaratlan kenyér a meggyalázott, meztelenre vetkőztetett Jézust idézte meg, a Golgotára menő, szenvedő Istent, így a takaratlan kenyér káromkodás számba ment, Istenkáromlásnak számított.

Megszegés előtt a kenyér aljára került az „ige”. A kenyeret régen nem vágják késsel, hanem kézzel törték. Mikor már késsel vágják, a kenyérvágó kést a karácsonyi asztal alá a Jézusszalmára tették, mintegy bocsánatot kérve és remélve a kenyér testének „erőszakos” megszegéséért. (az eke ösztökéje is odakerült a karácsonyi asztal alá, hogy a Földanya méhét felszántó eszköz is áldást nyerjen és bocsánatot, amiért a földanyát megsérti).

A Galga-menti öregek a kemencét Boldogasszony templomának, méhének nevezték. (a kemence templom alakú, tornya és „hajója” is van, s benne „Jézus teste”, az áldozat.)

Jézus születése, az élet születése. Az ember cselekvése igazodik a természet rendjéhez, azt követi, erősíti a maga „játékával”: a körülöttünk lévő teremtésben élő Jézus történetét éli újra, ismétli a maga eszközeivel. A „mindenség templomában” mindennap bemutatott szertartás (a napfelkelte) hajdan az ember által a kemencében, Boldogasszony méhe templomában bemutatott szertartással együtt, egyszerre történt, erősítve egymás szentséges erejét.

Fölmenőink harangszókor étkeztek (a harangot ember húzta), amikor a harang hangja léte fölé emeli az embert, s a déli harangszónál, ebéd előtt az Úrangyalát imádkozták. Nemcsak ekkor, hanem minden étkezés előtt és után is imádság volt. A régi ember nemcsak étkezéskor, hanem minden cselekvése előtt imádkozott: segítséget, erőt kért Istentől, hogy cselekvése áldást hozzon, Neki tetsző legyen; de ugyanígy, minden cselekvését imádsággal zárta: megköszönte az Úrnak, hogy erőt adott, megsegítette törekvését s ezért a hála, köszönet el nem maradhatott. S nemcsak az egyes cselekvések, de a nap keretét is az imádság adta; a reggeli imádság hála az éjszakáért és felkelésért, fohász az eljövendő napért; az esti ima pedig hála az elmúlt napért, s fohász az eljövendő, nyugodt éjszakáért – és a másnapért. Ősi esti imádságaink egyike így szól: „Én lefekszem én ágyamba, testi-lelki koporsómba...” Minden nap Isten ajándéka, s nem

tudhatjuk melyik lesz az utolsó – bármelyik az lehet, ezért igyekeznünk kell úgy élni, hogy a „behívó” készen találjon bennünket... „Legyetek tehát éberek, mert nem ismeritek sem a napot, sem az órát.” (Mt.25, 13; vö.: Mk.13,35-36)

Július 16. Kármelhegyi Boldogasszony

(Népünk ajkán „Kármélus Boldogasszony”, „Kapullárés Boldogasszony”, Szegeden „Kalmárhögyi Boldogasszony”; a kármelita rend kiváltságos Mária-ünnepe.)

A kármeliták a bibliai Kármel hegyén remetéskedő Illés prófétát tisztelik szellemi ősükként, Stock Simont (+1265) pedig rendalapítójukként. A XII. század második felében egy Bertold nevű keresztes lovag fogadást tett, hogy szerzetes-papként a Kármel hegyén él visszavonultan. Itt, az Illés kútjának nevezett ér mellett, Illés lakhelyéül szolgáló barlang szomszédságában kolostorromokra bukkant. Sövénnyel körülkerítette, Szűz Máriának szentelt kápolnát épített magas toronnyal és tíz társával letelepedett. Albert, jeruzsálemi pátriárka az időközben megszorított remetéknél szabályt szerkeszt, melyben a hústól való tartózkodás, szegénység, böjt, kétféle munka és némasági fogadalom áll (ezt III. Honorius pápa szentesítette). Bár 1229-ben II. Frigyes császár szövetséget kötött az egyiptomi szultánnal, s ennek értelmében Jeruzsálem a többi szent hellyel együtt a keresztények birtokává lesz, ám a szaracének folytonos zaklatásai miatt a kármelhegyi szerzetesek elhatározták, hogy elszorultva Ciprusra, Szicíliába, Franciaországba és Angliába mennek. 1245-ben a kenti grófságban már első általános európai káptalanukat tartják, s megválasztják egyetemes rendfőnöküknek Stock Simont (6. egyetemes rendfőnök). Angyalok és szentek kíséretében Stock Simonnak jelent meg Szűz Mária (1263-ban, két évvel Simon halála előtt) és skapuláré néven emlegetett vállruhát nyújtott át neki ezen szavakkal: „aki ebben hal meg, nem jut a pokol tüzére.” A skapulárét a társadalom minden rétegében egyaránt viselték. A Habsburg királyok csakúgy, mint Deák Ferenc.

Kármelhegyi Boldogasszony ábrázolásain egyik karján a Kisjézust tartja, másikkal pedig a skapulárét nyújtja a híveknek. Bélbányán a halotti szertartás a Kármelhegyi Boldogasszony kápolnájában történik. A XVIII. századi pestisjárványok több helyen életre hívták a skapuláré-társulatokat. Tápén a pestisjárványok idején a temetőkápolnát az ő nevére szentelték. Az ünnepet megelőző kilenc napon át itt gyűltek össze a hívek, s legalább kilencen kellett lenniük. Ünnepeére készülve, már előestéjétől böjtöt tartottak. A misén a pap megáldotta a jobb kezében magasra tartott skapulárét; bajban, szükségben ezt érintették meg.

Manapság a vállkendőt Boldogasszonyt skapuláréval ábrázoló kép helyettesíti, amely nyakba akasztható. A mai napig a skapuláré ünnepélyes átadása az egri szervita templomban a fájdalmas Anya búcsúján történik (a skapuláré-társaságbeliek legtöbbször egyben a szervita harmadrend tagjai). Palócvideken és a matyóknál ma is működnek a skapulárés társaságok, tagjaik közül igen sokan a skapulárét éjszaka sem veszik le magukról. Némelyek emlékezetében a második világháború gyilkos veszedelmében is a skapuláré mentette meg az életüket (erről film is készült Égi háló címmel).

A szegediek hite szerint, aki szombaton hal meg, az hamar üdvözl. (Skapulárés Boldogasszony szombati kiváltsága: XII. János „Bulla sabbatinája” szerint, „akik az előírásokat megtartják, megszabadulnak az örök tűztől, ha tisztítóhelyre kerülnek, Mária száll le oda értük”.)

Minden szombat Szűz Máriáé: az asszonyok minden szombaton az udvart separták és locsolták, s az utcát is; az emberek pedig az Istenszülő Asszony kegyelmének napján érezhették a Földanya jó illatát (Szombat és Mária kapcsolatáról ír többek között Esterházy Pál „Szűz Mária szombattya” című művében, 1692-ben).

A néphit szerint aki szombaton vált fehérműt, az ne féljen a betegségtől, de előtte vessen keresztet.

A Skapuláris Boldogasszony ünnepe kapuzza a növények tövét szakító Nap időszakát, mintegy az anyai kegyelem és óvás kapuzódik vele.

Július 17. Elek

(A középkor egyik legkedveltebb legendahőse; +338.)

Szülei sokáig gyermek nélkül éltek. A késői gyermeknek a császár udvarából választottak szüzet feleségül. Elek őt Isten félésére, s a szüzesség megtartására buzdította. Neki ajándékozta aranygűrűjét és övcsatját, hogy őrizze meg azokat; ő maga pedig koldus képében Edesszába zarándokolt Krisztus gyolcsképéhez. (Az apokrif, de a szentatyák által is vallott hagyomány szerint Abgár király hallotta Jézus hírét, és levelet küldött hozzá melyben kérte, hogy jöjjön el és gyógyítsa meg. Jézus válaszolt is neki mondván, egy tanítványát küldi majd hozzá – ez a hagyomány szerint Júdás Tádé (Taddeus Júdás) apostol volt az, aki Krisztus képmását vitte el, s azzal gyógyította meg a királyt. Azóta is kegyelettel őrizték e képet, amely azonban azóta elveszett). Apja szolgálkkal keresteti, de azok sehol sem lelnek rá. Jegyese apósa házában maradt. Tizenhét évig szolgált Edesszában Szűz Mária egyházánál: ekkor a Boldogasszony képe megszólalt és utasította az őrt, hogy hozza elébe Isten alázatos emberét. Elek megijedt a hirtelen jött tisztelettől, hajóra szállt, amelyet a szél Rómába sodort. Fölkereste atyját és kérte, hogy fogadja be szegényei közé (apja nem ismerte meg). Imádsággal, vezekléssel töltötte minden idejét. A szolgálak sokszor csúfot üztek belőle. Egyszer szózat hallatszott az égből, hogy keressék meg Isten emberét. Mire a pápa és kísérete, akik tudták hol keressék, atyja házához ért, Eleket már halva találták. Kiderült minden: atyja és jegyese, a házbeliek akkor ismertek rá: későn. Elsiratták és hamarosan csodák történtek holtteste körül.

Egy Szeged-környéki tanyai változatban Elek kedves gyermek; apja-anyja kényezteti. Amikor felnőtt, úgy érzi, hogy neki egyetlen lány sem kell. Egy neki ajánlott lányt mégis megszeret... Lakodalom után nagyon kívánta őt, mégis megszökött. Koldusruhát öltött és leült a kapujuk elé. Minden nap előtte mentek el szerettei, alamizsnát adtak neki, a koldusnak, és keresték őt: Eleket. Ő azonban azért nem fedte föl magát, mert Istentől üzenetben kapta, hogy vezekelnie kell. Így is halt meg; a harangok húzatlan szóltak. Kezében pedig levelet találtak, az árulta el kilétét.

A középkorban kedvelt keresztnév. Elek példája ihlette Szent Imre fogadalmát; Elek az ifjúság példaképe volt Imre és Alajos előtt.